

CAPUT XIX.

Uti post extinctum Pharaonem Moyses et omnes utriusque sexus Hebræi Domino Deo cecinerunt solenne canticum, atque per ipsum egerunt solennes gratias, ita illud ipsum post impia Babylonis excidium egit universa eorum curia. Et hæc ineffabilis festivitas nobis representatur hoc Apocalypsis capite.

QUESTIO UNICA.

Quid continent canticum, quod sancti cecinerunt in celo.

Vers. 1. : Post hæc audivi quasi vocem tubarum multarum in celo; quidam antiqui Latini codices habuerunt: Tubarum multarum; attamen quod legendum sit, tubarum, liquet ex textu Græco, in quo habetur *ochlou pollou*. Porro per turbas intelliguntur numerosissime sanctorum, præsertim angelorum multitudines, quarum altissima exultatio fuit S. Joanni representata. Dicuntur: Alleluia. Hæc Hebraica vox est composita ex duabus, et significat: Laudate Deum. Nam *Hallelu* Hebraicè significat laudate, à radice *halen*; vocula autem monosyllaba *ia* est unum ex decem nominibus Dei, quod compositum videtur ex duabus litteris vocis *Jehova*; unde nihil est aliud quam *Jehova* abbreviatum.

Hanc vocem Alleluia à primis Judeis Christianis ad Græcos et Latinos migrasse, qui in suis linguis Hebraicam pronunciationem retinuerunt, ne Judæorum Ecclesiam scandalizarent, postea vero dilatato per omnes gentes Evangelio, non potuisse semel susceptam mutari, testatur S. Hieron., epist. ad Marcellam. Et S. P. Aug., inquires quare nec Latini, nec Græci, imò nec barbari, possint ista vocabula Amen et Alleluia transferre in suas linguas, lib. 2 de Doct. christ., cap. 11, respondet: Verborum illorum partim propter sanctiorem auctoritatem, quamvis interpretari potuissent, servata est antiquitas, sicut est AMEN et ALLELUIA; partim vero in aliam linguam transferri non potuisse dicuntur, sicut RACHA et HOSANNA. Sunt enim quedam verba certarum linguarum, quæ in usum alterius lingue per interpretationem transire non possunt. Alii adducunt et tertiam rationem, nempe ut cunctæ sub celo Ecclesie cum Ecclesiâ Hebraicâ, ex qua omnes originem ducimus, aliquam per hæc communia vocabula retinerent perpetuam communionem. Porro Alleluia est vox lætitiæ et triumphi, quæ sancti excitemur de mutuo ad laudes et gratias Deo decantandas, ob victoriam de suis hostibus Dei munere reportatam. Unde potius est vox patrie quam hujus peregrinationis et vallis lacrymarum; putantque aliqui beatos in patriâ Hebraicam illam vocem Alleluia perpetuo cantaturos, juxta illud Tob. 13, v. 22: Per vicios ejus Alleluia cantabitur. Et hinc à Septuagesimâ usque ad Pascha, quando Ecclesia antiquam humani generis lapsam et tristitia penitentiae tempora recollit, non cantat Alleluia, nec Christiani hæc voce ad lætitiæ se excitant; licet tamen, quia Deus semper laudandus est, in officio divino, loco Alleluia substituat: *Laus tibi, Domine, rex æternæ gloriæ.*

Vers. 5: Et iterum dixerunt: Alleluia; multa enim et repetitâ laude dignus est Deus. Unde David, psal. 55, ait: Benedicam Dominum in omni portione. Et viginti psalmi ejus pro titulo habent: ALLELUIA. Et jamus ejus, id est, memoria Babylonis, seu Romæ pagana, exstite ac excise, ascendit in secula seculorum, hoc est, in æternum scandit versus cælum, ut sancti propter vindictam istam cantent eternum Alleluia, et Deo gratias semper agant. Porro verbum ascendit est presentis temporis (ut patet ex textu Græco, et significat nunc æternitatis quod semper est presens. Posset tamen etiam hic locus referri ad penas tormentorum æternas, et et et, sicut sæpe in Scripturâ solet, accipi pro quia, ut et sensus sit: Laudant sancti Deum, canendo Alleluia, et, id est, quia, Babylonis, seu impiorum et persecutorum Romanorum, damnatio ac supplicia in æterna durabunt.

Vers. 7: Gaudeamus et exultemus... quia venerunt nuptie Agni. Deus Verbum per admirabile incarnationis mysterium sibi desponsavit humanum genus, præsertim ejus electos; ipse est sponsum, electorum congregatio est ipsius sponsa; electorum animas in baptismo fluminis, vel etiam sanguinis sibi desponsavit; sed nunc post reportatam de hostibus victoriam, et eversam Romam paganam, post redditam Ecclesie pacem, illas sibi desponsat in gloria.

Vers. 11: Vidi cælum apertum, et ecce equus albus, et Christus, Verbum Dei, sedebat super eum. Per hoc ostenditur totam istam de Româ paganâ, et de idololatriâ ejus eversâ, victoriam à Christo reportatam fuisse.

Vers. 17: Et vidi unum angelum stantem in sole, et clamavit voce magnâ, dicens omnibus avibus... Venite, et congregamini ad cornam magnum Dei; v. 18: Ut manducetis carnes regum, etc. Hic angelus quatenus exhibetur tanquam stans in sole, representat manifestissimam ac gloriosissimam Ecclesie de Româ paganâ reportatam victoriam; quatenus autem invitat omnes aves ut manducet carnes regum, etc., significat acerrimam interuentionem à Deo factam in variis preliis tempore persecutionum Ecclesie, de quibus in superioribus Apocalypsis capitulis actum est.

CAPUT XX.

Joannes videt angelum descendentem de celo, qui arripit diabolum, et in abyssum detrusum ligat per mille annos. Insuper videt in celo bestitudinem eorum qui non adoraverunt bestiam, neque caractere ejus insigniti fuerant. Finitis mille annis, solvitur diabolus, et seducit gentes, scilicet Gog et Magog, ut pugnent adversus sanctos: sed igne cælitus demisso devorantur, et diabolus mittitur in stagnum ignis.

QUESTIO PRIMA.

De ligatione et solutione diaboli.

Vers. 1: Et vidi angelum descendentem de celo, habentem clavem abyssi, et catenam magnum in manu sua. Hæc verba insigniter exponit S. P. Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 7, ita scribens: Ait ipse Dominus noster Jesus Christus: « Nemo potest introire in domum

fortis, et vasa ejus eripere, nisi prius alligaverit fortem, » diabolum volens intelligi fortem, quia ipse genus humanum potuit tenere captivum; vasa verò ejus, quæ fuerat crepturus, fideles suos futuros, quos ille in diversis peccatis atque impietatibus possidebat. Et ergo alligaretur hic fortis, propterea vidit Apostolus (Joannes) « angelum descendentem de celo, habentem clavem abyssi, et catenam in manu sua. Porro per clavem abyssi intelligitur delegata à Domino Deo plena potestas aperienti et claudendi abyssum, ut aliquos ibi contineat, aut libertatem exeundi faciat. Per catenam verò intelligitur divinum, quo diabolus constringitur, imperium; nam diabolus, qui spiritus est, nullâ catenâ materiali constringi potest.

Vers. 2: Et apprehendit draconem, magnum illum et rufum draconem, de quo supra, cap. 12, v. 3, serpentem antiquum, qui olim in corpore serpentis per mulierem seduxit genus humanum; qui est diabolus, calumniator et accusator: etenim ille ipsum Dominum Deum apud primos parentes calumniatus est de invidia, et homines non desinit accusare apud Deum. Ita sanctum Job accusavit quod gratis Domino Deo non serviret. Et satanas, adversarius humani generis, qui calumniando et adversando conatur homines se cum perdere. Et ligavit eum per mille annos, id est, per annos plurimos, qui fluunt à tempore mortis Christi usque ad adventum Antichristi, ut dicemus quæst. seq.

Vers. 3: Et misit eum in abyssum. « Quo nomine, inquit S. P. Aug., loco ante citato, significata est multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitate adversus Ecclesiam Dei multum profunda sunt corda; non quia ibi diabolus ante non erat, sed idè dicitur illic missus, qui exclusus à credentibus plus cepit impios possidere. Plus namque possidet diabolus, qui non solum alienatus est à Deo, verum etiam gratis odit servientes Deo. » Itaque per abyssum intelligi possunt nefaria paganorum, Judæorum, Sacerdotum, hereticorum, et quorumcumque iniquorum corda; et in istis solis diabolus est habitare jusus per prædictos mille annos, et iste permissus exercere suam tyrannidem. Appellantur abyssus propter tres præsertim causas: 1ª quia sunt dolosa et fallacia, idè quæ et profunda instar abyssi; 2ª quia assidue agitantur diversis et adversis cupiditatibus, uti mare contrariis fluctibus; 3^a ob innumerabilem multitudinem: nam uti mare est majus terrâ, ita reprobi sunt incomparabiliter numerosiores quam electi; imò et infideles sunt ac semper fuerunt longè plures quam fideles. Cum autem omnes nascamur sub potestate diaboli, ipse in abyssum mitti videtur; dum ei per exorcismos baptismi præcipitur: *Eri, maledicte, ob hæc creaturâ Dei, et da locum Deo vivo et vero.* Hinc, uti per Christum Dominum ejeti ex emergence demonum postularunt ac impetrarunt facultatem intrandi in porcos, ita è catechumenis per exorcismos exclusi permittuntur habitare in cordibus infidelium.

Et clausit, et signavit super illum. Etiam hæc verba rectè exponit S. P. Aug., dum loco præcitato ita pro-

sequitur: « Clausit super eum, dictum est, interdixit ei ne possit exire, id est, veitum transgredi. Signavit autem quod addidit, significasse mihi videtur quod occultum esse voluit, qui pertineant ad partem diaboli, et qui non pertineant; hoc quippe in seculo isto prorâs latet, quia et qui videtur stare, utrum sit casurus; et qui videtur jacere, utrum sit surrecturus, incertum est. » Contumaciam reorum carceres non solum firmis sevis muniri solent, sed etiam regis sigillis; et hinc eorum infractor fit læsæ majestatis reus. Ex hoc antiquo more loquitur Apocalypsis, et affirmat diabolum in præfata abyso firmissime custodiri: etenim divina jussio est demonibus firmisimum sigillum, prout insinuat S. Aug., dum ibidem statim subjicit istud sigillum esse divini interdicti vinculum et claustrum.

Ut non seducat amplius gentes. Hinc locum rursus optime exponit S. P. Aug., ita pargens: « Ab eis autem gentibus seducendis, hejus interdicti vinculo et claustrum diaboli prohibetur quod cõhibetur, quas pertinet ad Christum seducebat antea, vel tenebat; has enim Deus elegit ante mundi constitutionem emere de potestate tenebrarum, et transferre in regnum charitatis suæ, sicut Apostolus ait. Nam seducere illum gentes etiam nunc, et secum trahere in æternam penam, sed non prædestinatas in vitam æternam, quis fidelis ignorat? Nec movet quod sæpè diabolus seducat etiam illos qui jam regenerati in Christo vasa ingreditur Dei; novit enim Dominus qui sunt ejus; ex his in æternam damnationem neminem ille seducit. Sic enim novit eos Dominus Deus, quem nihil latet etiam futurorum; non ut homo, qui hominem ad præsens videt, si tamen videt, cuius cor non videt; qualis autem potest sit futurus, nec seipsum videt. Ad hoc ergo ligatus est diabolus et inclusus in abyssum, ut jam non seducat gentes ex quibus constat Ecclesia, quas antea seductas tenebat, antequam esset Ecclesia. » Itaque ante Christi passionem et resurrectionem cunctæ, exceptis paucis Judæis, totius mundi gentes adorabant idola, seductæ à diabolo; eas omnes à Deo Patre Christus emit suo sanguine, ut sobriè, justè et piè vivant in hoc seculo, atque ita serviant Deo vivo et vero. Hinc Christus captivavit diabolum, et suæ divinæ majestatis imperio clausit in abyssum, et ipsam sanctæ suæ crucis sigillo munivit, ut suos è cunctis gentibus electos seducere non possit in finalem apostasiam. Hinc discimus quod nulla, post admissum à se Evangelium, gens plene permittatur apostatare, sed cunctæ semper retineant, ac retenturæ sint aliquos electos.

Donec consummentur mille anni, id est, donec finiantur illi mille sive plurimi anni qui à passione Domini usque ad adventum Antichristi decurrunt. Porro jam citatum locum S. P. Aug. duobus modis exponit, dicens: « Non sic accipiendum est quod ait: Ut non se duccret gentes donec finiantur mille anni, quasi postea seducturus sit eas duntaxat gentes ex quibus prædestinata constat Ecclesia, à quibus seducendis illo est vinculo claustrum prohibitis. Sed aut illa locutione

dictum est, quæ in Scripturis aliquoties invenitur, qualis est in Psalmo: *Sicut oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec miseretur nostri*; neque enim cum miseratus fuerit, non erunt oculi servorum ejus ad Dominum Deum suum. Aut certè iste est ordo verborum: *Et clausit, et signavit super eum, donec finiatur mille anni*. Quod verò interposuit: *Ut non seduceret jam gentes*, id est, idem clausit, donec finiatur mille anni, ut jam non seduceret gentes. Secunda hæc expositio videtur esse commodior, ac proinde dicendum est quòd Apocalypsis hic utitur figurâ transpositionis. *Et post hæc operiet illum solvi modico tempore*, tribus annis cum dimidio, quibus regnabit Antichristus; tunc enim antiqua libertas diabolo redibit, ut per se et per Antichristum ceteraque sua instrumenta variis machinis seducat reprobos, et persequatur electos. Porrò S. P. Aug. dicit electos qui tunc erunt in sua fide ac iustitia fore longè robustissimos, multò robustiores quibuscunque martyribus. Etenim pugnant cum soluto diabolo, et patientur ac superabunt persecutionem quavis anteriori persecutione crudeliorem.

QUESTIO II.

Quomodo intelligenda sint ea quæ hic dicuntur de regno mille annorum.

Vers. 4: *Et vidi sedes, et sederunt super eas, et iudicium datum est illis; et animas decollatorum propter testimonium Iesu... et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis*. Ex hoc Apocalypsis loco *Chiliasis*, id est, *Millenarii*, deduxerunt quòd post resurrectionem peculiarem iustorum, spatium quoddam mille annorum futurum esset, quo sancti unâ cum Christo in terris regnarent, antequàm ad conspectum Dei æternamque felicitatem in cælo reciperent, post ultimam iudicium communemque omnium resurrectionem.

Ii verò Millenarii duplicis generis fuerunt: alii enim istud temporis intervallum in epulis splendidioribus ac libidinibus explendis traducendum esse arbitrabantur; propterea Mosaicam legem ejusque ritus et sacrificia longè magnificèntius quam olim instauranda esse sperabant; alii verò puras et innoxias delicias in eo regno futuras esse opinabantur.

Primi generis Millenarii infamem Cerinthum, qui primus hujus commentum architectus fuit, sequebantur, ut ex Caio et Dionysio Alexandrino refert Eusebius, lib. 5 Histor. eccles., cap. 28. De eisdem S. P. Aug. lib. de Hæres., n. 8, ita scribit: *Cerinthiani mille annos post resurrectionem in terreno regno Christi, secundum carnales ventris et libidinis voluptates, futuros (homines) fabulantur: unde Chiliasis sumi appellati. Cerinthianis autem adhererunt, saltem pro parte, secundo quidem seculo Marcionitæ, ut testatur Tertullianus, lib. 3 adversus illos; et quarto seculo Apollinariste, ut colligitur ex S. Basilii epistolâ 295.*

Secundi generis Millenariorum princeps fuit Papias Hierapolitanus in Asiâ episcopus, qui Polycarpi sodalis fuit, ac Joannis auditor, non quidem evangeliste, sed alterius ejusdem nominis presbyteri; uti varii conantur probare ex Euseb., lib. 5, cap. 59. Ille falsis quibusdam parabolis ac sermonibus delusus, terrenam illud Christi regnum confinxit. *Vir erat* (ait Eusebius, loco mox citato) *mediocri admodum ingenio præditus. Illius nihilominus famâ ac pietate plures commoti, in eundem errorem perducti sunt: Hominis vetustate sententiam suam inveniunt*, ait ibidem Eusebius. Etenim Papiam affectati sunt non Montanistæ dumtaxat et Meletiani, sed etiam Justinus Martyr, Irenæus, Nepos, Ægyptius præsul apud Euseb., lib. 7 Histor., cap. 24; Victorinus, Petabionensis antistes apud S. Hieron. in Papiâ; Lactantius, Quintus Julius Hilarion, tom. 7 Biblioth. Patrum, et Severus Sulpitius, apud S. Hieron., in cap. 56 Ezech.

Inter sectatores Papiæ nonnulli à terreno illo Christi regno corporeas voluptates etiam licitas exclusas voluerunt, solasque animi spirituales delicias in eo agnoverunt, ut Tertullianus et S. Aug., qui, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 7, fatetur se aliquando in eâ Millenariorum opinione versatum fuisse.

Sunt et varia alia in quibus Millenarii inter se dissidebant; sed ea hic recensere nimis longum foret. Satis erit notasse, 1° hunc errorem, ut lib. 18 in Isaiam et alibi frequenter monet S. Hieron., ex Judæis opinionibus ortum habuisse: cum enim Judæi et Scripturis malè intellectis sibi persuasissent fore ut Messias regnum Davidis in pristina gloria, aut etiam multò majorem resisterent, et per mille annos omnibus gentibus dominaretur, ut ex pluribus recentiorum etiam Judæorum testimonio probat Ligotus, Millenarii ab his decepti, quod ad primum Christi adventum non contigisse animadvertent, id ad secundum ac mundi finem futurum esse autumabant ac pollicebantur. 2° Millenariorum sententiam non fuisse à Damaso pontifice damnatam, quod nonnulli arbitrantur; siquidem eam in Ecclesiâ toleratam esse postea patet ex S. Hieron., ad cap. 19 Jeremiæ, ubi, licet ipse eandem non sequatur, damnare tamen non audeat: *Quia, inquit, multi ecclesiasticorum virorum, et martyres ista dicebant. Item S. P. Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 7, istam sententiam refert, ita scribit: Quæ opinio utcumque tolerabilis esset, si aliquid delicta spirituales in illo sabbato affuturæ sanctis per Dominum præsentiam crederentur. Nam etiam non hoc opinati sumus aliquando: sed cum eos qui tunc resurrexerunt dicant immoderatissimis carnalibus epulis vacaturos, nullo modo ista possunt nisi à carnalibus credi.*

Verum opinionem hæc, quam ante episcopatum aliquando tenuerat S. doctor, re maturis pensis, prorsus exiit, et constanter exinde docuit piorum animas, quibus nihil expiandum superest, statim ab obitu æternâ felicitate et clarâ Dei visione potiri: Nam in Psalm. 119, ad illa verba: *Heu nihil! quia incolatus meus prolongatus est, postquam cœlestem*

Jerusalem patriam nostram esse dixit, ait: *Ibi omnes justi et sancti (sunt) qui fruuntur Verbo Dei sine lectione, sine litteris: quod enim nobis per paginas scriptum est, per faciem Dei illis cernunt*; et lib. 20 de Civ. Dei, cap. 9, locum Apocalypsis de mille annorum regno explanans, rursum ait: *Quamvis cum corporibus suis nondum, jam tamen eorum (defunctorum) animæ regnant cum illo (Christo), dum isti mille anni decurrunt... Sed idèo tantummodo martyrum animas commemoravit (Joannes), quia ipsi præcipuè regnant mortui, qui pro veritate usque ad mortem certaverunt. Sed à parte totum, etiam ceteros mortuos intelligimus pertinentes ad Ecclesiam, quod est regnum Dei.*

Uterius etiam observandum est quòd aliqui hæretici, Antonius nempe de Dominiis, lib. 5, de Repub. ecclesiast., cap. 8; Dallæus, de usu Patrum, et Soci-niani in Vindiciis confessionis sue, ut traditionis vim elevarent, eorum à veteribus qui circa regnum mille annorum errarunt, numerum, auctoritatem ac consensionem ambitiosius exaggeraverint, quasi mirum inde consequens foret nullam antiquis Patribus fidem haberi deinceps posse.

Verum quam frivolum ac futile sit istud hæreticum argumentum, inde patet quòd dogma catholicum non ex aliquorum dumtaxat, sed ex multitudinis sententiâ debeat æstimari; at multò plures extiterunt, primis etiam temporibus, qui Millenariorum errori se opposuerunt, quam qui eidem adhaerent. Etenim statim ac error ille caput extulit, à Dionysio Alexandrino episcopo, à Caio presbytero, et ab aliis impugnatus fuit, ut videre est apud Eusebium, lib. 5 Histor. eccles., cap. 28, et lib. 7, cap. 24. Porrò insigniores, qui istum errorem non admitterent, sed è contra rejecerunt, sunt sequentes:

Ihermas Pauli discipulus, cujus mentio fit in Epistolâ ad Romanos, cap. 16, v. 14, et cujus est liber *Pastoris*, qui tantum quondam in pretio fuit, ut à nonnullis inter Scripturas sacras recessus fuerit. Clemens Romanus, ejusdem Pauli adiutor, et Petri successor, in suâ ad Corinthios Epistolâ, que eximiam commendatione apud omnes olim fuit. Ignatius Martyr, ejusdem Petri auditor, et ab ipso Antiochiæ constitutus præsul, in Epistolâ ad Romanos, martyrium ardentissimo charitatis æstu totus spirans, dicebat: *Obsecro vos ne intemperatâ benevolentia erga me sitis. Sinite me ferarum escam fieri, per quas licet Deum adipisci... Sinite me purum lumen haurire; cum illic fuero, homo Dei ero. Ex quibus verbis liquet quòd hæc esset S. martyris certissima fides, scilicet illos qui pro Christi nomine martyrium subissent, statim ad intuitivam Dei visionem fore admittendos. Ecclesiâ Smyrnenis ab apostolo Joanne fundata, et à B. Polycarpo ipsius discipulo instituta, in celebri Epistolâ quam de martyrio S. Polycarpi ad ecclesias universas scripsit, apud Euseb. lib. 4 Hist., cap. 15, S. martyrem sic orantem inducit: *Benedico te (Deus) qui me in hunc diem perducere dignatus es, ut partem caperem in consorcio martyrum... Inter quos, quæso, suscipiar hodîè in conspectu tuo, tanquam hostia pin-**

guis et accepta, quemadmodum præparasti, adimplenda que præparasti, verax Deus. Et paulò post agnoscit eadem ecclesiâ Smyrnenis, Polycarpum immortalitatis coronâ esse redimitum, et præmium gloriosè certaminis sine controversiâ retulisse.

Auctor Actorum S. Symphorose martyris, apostolorum ætati vicinus; Athenagoras, qui insignem medio secundi seculi pro Christianis Apologiam conscripsit; auctor Actorum S. Perpetuæ, et S. Cyprianus, Africae lumen, et deinde omnes alii subsequentes SS. Patres præfatum errorem rejecerunt ac impugnaverunt. Insuper S. Irenæus, qui existimavit regnum mille annorum admittendum esse, fatetur alios tunc temporis extitisse, qui alter opinabantur, et allegoricè Apocalypsis loca explicabant. Hoc enim impugnat ex professo lib. 5 adversus hæreses, cap. 35: *Si autem quidam, inquit, tentaverunt allegorizare quæ ejusmodi sunt, etc.*

Ceterum, quòd omninò fictitium, et falsum sit præfatum Millenariorum dogma, ulterius demonstratur ex sacra Scripturæ locis, ubi statim à resurrectione iusti in cœlum vocandi esse significantur; sicut et impij in tartara detrudendi. Sic Math. 25, v. 54 et seqq., post descriptionem resurrectionis formam: *Venite, inquit Christus, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi... Discedite, à me, maledicti... Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. Justi itaque statim ad vitam æternam vocabantur, nihilque medium erit; uno verbo, tunc vocabantur in cœlum, sicut reprobi tunc mittentur in ignem æternum.*

Item S. Paulus, 1 Thessal. 4, v. 16, iustorum resurrectionem describens, perspicuè significat non esse posthæc in terrâ cum Christo per mille annorum spatium versaturos, sed è terrâ in aera et cœlum rapiendos, ut semper cum ipso sint deinceps per omnem æternitatem: *Deinde nos qui vivimus, inquit, qui reliquamur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.* Proinde nullatenus subsistit Millenariorum opinio.

Insuper, ut ex v. 4 et 7 patet, mille anni, de quibus hic Joannes, præcedunt Antichristi adventum, atque adeò resurrectionem corporum; atqui hos mille annos nisi post resurrectionem futuram Christi arbitrabantur, ut videre est apud Irenæum, lib. 5, cap. 53; ergo, etc.

Itaque conformiter ad ea quæ supra, cap. 15, quæst. 1, prop. 1, dicta sunt, per mille annos intelligitur illud omne temporis intervallum quod à morte Christi ad ipsum usque Antichristi adventum defluet. Atque toto illo intervallo temporis sancti dicuntur regnâsse cum Christo, tum in cœlo, tum in terris; in cœlo quidem per gloriam quæ fruuntur eorum anime nondum sibi corporibus suis redditis, inquit S. P. Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 9; in terris, sicut in Ecclesiâ, regnant, qui faciunt quod ait Apostolus: *Si consurrexistis cum Christo, quæ vestræ sunt sapite. De quibus item dicit, quòd eorum conversatio sit in cælis*, ait S. doctor ibidem. Porrò quod S. Joannes, præcit. v. 4 dicit: *Et vidi sedes, et sederunt su-*

per eas et iudicium datum est illis, non hoc putandum est de ultimo iudicio dici, sed (quatenus refertur ad illos qui in terris regnant) sedes præpositorum, et ipsi præpositi intelligendi sunt per quos Ecclesia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quam id quod dicitur est: Quæ ligaveritis in terrâ, ligata erunt et in cælo; et quæ solveritis in terrâ, soluta erunt et in cælo. Ita rursus ibidem S. Augustinus.

Vers. 6: *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima.* Per resurrectionem primam intelligitur illa que fit per gratiam sanctificantem, seu quæ anima de morte peccati transit ad vitam spirituales. Et hinc S. Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 6, citans illa verba Christi Joan. 5, v. 15: *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei,* ita scribit: « Nondum de secunda resurrectione, id est, corporum, loquitur, que in fine futura est, sed de prima, que nunc est. Hanc quippe ut distingueret, ait: *Venit hora, et nunc est.* Non autem corporum, sed animarum est. Habent enim et animæ mortem suam in impietate atque peccatis, secundum quam mortem mortui sunt, de quibus idem Dominus ait: *Stulte mortuos sepelire mortuos suos, ut scilicet in animâ mortui, in corpore mortuos sepelirent.* Et qui audierint, id est, obedierint, vivent... id est, in damnationem non venient, quæ secunda mors dicitur, in quam mortem post secundam, quæ corporum est, resurrectionem precipitabuntur, qui in primâ, quæ animarum est, non resurgunt... Sicuti ergo dux sunt generationes, una secundum fidem quæ nunc fit per baptismum; alia secundum carnem, quæ fiet in ejus incorruptione atque immortalitate per iudicium magnum atque novissimum, ita sunt et resurrectiones duæ: una prima, quæ nunc est animarum; alia secunda, quæ nunc non est, sed in seculi fine futura est; nec animarum, sed corporum est. » Ita S. Augustinus. Quod vero adjunxit S. Joannes: *Donec consummentur mille anni* intelligendum est (ait S. doctor lib. præcit., cap. 9) quod eo tempore non vixerunt, quo vivere debuerunt, et ad vitam scilicet de morte transeundo. Et idcirco cum dies venerit quo fiet et corporum resurrectio, non ad vitam de monumentis procedent, sed ad iudicium; ad damnationem scilicet, quæ secunda mors dicitur. » Deinde subjungit S. Joannes: *Beatus, et sanctus, qui habet partem in resurrectione primâ* id est (inquit S. Aug., ibidem), particeps ejus est. Ipse autem est particeps ejus, qui non solum à morte, quæ in peccatis est, reviviscit, verum etiam in eo quod revixerit, permanet, hoc est, usque in finem perseverat.

Denique quod sequitur in textu S. Joan.: *Et erant sacerdotes Dei,* non uno de solis episcopis et presbyteris dictum est, qui propriè jam in Ecclesiâ vocantur sacerdotes, sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis. De quibus apostolus Petrus: *Plebs, inquit, sancta, regale*

sacerdotium. » Ita rursus S. Augustinus, ibidem.

QUESTIO III.

Quanam intelligatur per Gog et Magog, quos Satanas congregabit in præteritum.

Vers. 7: *Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes que sunt super quatuor angulos terre, Gog et Magog;* hoc est, seducet gentes, quæ habitant in oriente, occidente, meridie et septentrione; non tamen seducet omnes omnino, sed plurimas ex eis. Porrò ea quæ Apocalypsis dicit de Gog et Magog, desumpta sunt ex Ezechiele propheta, ad quem dicit Spiritus S., cap. 38: *Fili hominis, pone faciem tuam contra Gog, terram Magog; et cap. 39: Tu autem, fili hominis, vaticinare adversum Gog, et dices: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego super te, Gog, principem capitibus Mosoch et Thubal... et adducam te super montes Israel, et percussam arcum tuum... Super montes Israel cades tu... Et immittam ignem in Magog, etc.* De Magog fit etiam mentio Gen. 10, v. 2, ubi dicitur quod fuerit filius Japhet; et ab ipso natos esse Scythas, ideòque à Grecis diætos Magogas, lib. 7 Antiqu., cap. 14, asserit Josephus.

Porrò S. Hieron., præciata Scripturæ verba exponeus, in cap. 58 Ezech., ita scribit: « Judei et nostri judaizantes putant Gog gentes esse Scythicas, immanes et innumerabiles, quæ trans Caucasum montem, et Maotidem paludem, et propè Caspium mare ad Indiam usque tenduntur, et has post mille annorum regnum esse à diabolo commendas, quæ veniant in terram Israel, ut pugnent contra sanctos, multis secum gentibus congregatis... et hoc est quod Joannes quoque in sua ponit Apocalypsi... non intelligens totum volumen Joannis, quod revelationis titulo prænotatur, esse mysticum; et revelatione nos indigere, ut possimus cum propheta dicere: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tuâ...*; nos ecclesiasticam explanationem affirmare conabimur. Gog sermone Latino tectum dicitur. Porrò Magog interpretatur de tecto. Omnis igitur superbia, et falsi nominis scientia, quæ erigit se contra notissimam veritatis, his nominibus demonstratur... Illud quoque breviter annotandum quod in Ezechiele Gog princeps terre Magog esse dicitur: Apocalypsis vero et Gog et Magog nationes esse commemorat, quæ egrediuntur de quatuor angulis terre. Et quomodo à Jacob, qui postea appellatus est Israel, omnis populus Hebræorum Israel sortitus est nomen... sic à principe Gog omnes qui ei subditi sunt Magog appellantur. Mosoch autem interpretatur amentia, et Thubal tota vel omnia. Princeps igitur et caput superbitis amentie; et omnia malorum Gog et Magog appellantur. Quæ gentes, inimicæ adversariæque sanctorum, egrediuntur ab angulis terre. » Ita S. Hieronymus.

Atque hujus interpretationi etiam inheret S. P. Aug., dum, lib. 20 de Civ. Dei, cap. 11, verba Apocalypsis hoc modo exponit: « Hæc erit novissima persecutio novissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, universa scilicet civitas Christi ab universâ diaboli civitate, quanta cum

que erit utraque super terram. Gentes quippe istæ, quas appellat Gog et Magog, non sunt eis accipiendæ, tanquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti; sive quos quidam suspicantur Getas et Massagetes, propter litteras horum nominum primas, sive aliquos alios alienigenas, et à Romano jure se junctos. Toto namque orbe terrarum significati sunt isti esse, cum dictum est: *Sunt in quatuor angulis terre, easque subiecti esse Gog et Magog.* Quorum interpretationem nominum esse comperimus Gog tectum, Magog de tecto, tanquam domus et ipse qui procedit de domo. Gentes igitur sunt, in quibus diabolum velut in abisso superius intelligebamus inclusum; et ipse de illis quodammodo sese efferens et procedens, ut ille sint tectum, ipse de tecto. Si autem utrumque referamus ad gentes, non unum horum ad illas, alterum ad diabolum; et tectum ipse sunt, quia in eis nunc includitur, et quodammodo tegitur inimicus antiquus; et de tecto ipse erunt, quando in apertum odium de opero erupturae sunt. » Ita S. Augustinus, ex cuius, uti et S. Hieron. verbis, liquet quod per Gog et Magog non debeat intelligi unus populus aut una gens (propt volunt nonnulli recentiores interpretes), sed totum corpus diaboli, hominum scilicet iniquorum et malorum, propter hoc quod dicit Joannes, ipsos esse super quatuor angulos terre, et eorum numerum esse sicut arenam maris. Isti omnes tempore Antichristi oppugnabunt et persequentur civitatem dilectam, scilicet Ecclesiam sanctam Dei toto orbe diffusam, et tandem devorabuntur et destruentur cum suo capite Antichristo; ut insinuat S. Aug., lib. præcit., cap. 12.

CAP. XXI, XXII.

Post revelationem status Ecclesie militantis capp. præced., et iudicii universalis, ac missionis impiorum in stagnum ignis, revelatur deinceps Joanni gloria electorum, quæ fulgebunt in cælo post iudicium. Civitas quam inhabitabunt sub nomine novæ Jerusalem describitur. Deinde describitur felicitas beatorum, et delicia quibus sanctorum narrantur. Ac tandem S. Joannes librum suum concludit, et dira comminatur illi qui addere aliquid ad verba prophetie hujus ausus fuerit.

QUESTIO PRIMA.

Quanam ecclesia intelligatur per sanctam civitatem Jerusalem.

Cap. 21, v. 1: *Et vidi cælum novum.* Non agitur hic de cælo empyreo, utpote quod à sua creatione est perfectum, ideòque non indigebit renovatione; sed agitur de cælo aethereo, ita ut nomine cæli significetur universa compago corporum transparentium usque ad cælum stellatum inclusive, quam S. Joannes dicit se vidisse renovatam post universale iudicium. Et terram novam. Elementum etiam terræ vidit renovatum. Nam cæli magno impetu transient, elementa verò calore solventur; terra autem, et quæ in ipsâ sunt opera, exurentur, 2 Pet. 3, v. 10. Isto autem calore exurente, utrumque terræ et aque elementum purgabitur. *Primum cælum abiit,* id est, vetus cælum, quod per

qualitates corruptibilitatis corporum nostrorum convenientes, tot millibus annorum nobis servivi. *Et prima terra abiit,* hoc est, evanuit quasi ex oculis, quia pristinas qualitates et figuram ita mutavit, ut non videretur amplius esse eadem substantia que fuit. Corruptibilitatem etiam elementorum qualitates ardendo penitus interitum; atque ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniunt, ut scilicet mundus in melius innovatus, apud æconomodetur hominibus, etiam carne in melius innovatus, ait S. P. Aug., lib. 20 de Civ. Dei, cap. 16.

Vers. 2: *Et ego Joannes vidi sanctam civitatem Jerusalem notam descendentem de cælo à Deo,* non illam terrestrem, sed cælestem, qualis non fuit ante Christi adventum, quando passim incognita erat, et ejus tantum figura fuit illa Jerusalem terrestris. Quod hic per sanctam civitatem Jerusalem intelligitur Ecclesia novi Testamenti, admittunt omnes interpretes; sed an hæc sit militans, an triumphans, inter ipsos controvertitur. Interim hic ad litteram tantum depingit Ecclesiam triumphantem, vero simillimum est, atque

Prob. 1° quia de eadem dicitur v. 22 et seqq.: *Templum non vidi in eâ. Claritas Dei illuminavit eam. Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens et mendacium, nisi (id est, sed) qui scripti sunt in libro vitæ Agni;* atque hæc omnia tantum Ecclesie triumphanti conveniunt, ut clarum est: ergo, etc.

Prob. 2° ex S. P. Aug., qui lib. 20 de Civ. Dei, cap. 17, citans illa verba v. 4: *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum,* etc., ita scribit: *Tantâ luce dicta sunt de seculo futuro, et immortalitate atque eternitate sanctorum, tunc enim solum, atque ibi solum ista non erunt, ut nulla debeamus in litteris sacris querere vel legere manifesta, si hæc putaverimus obscura.*

Obj. 1°: Dicitur quod illa Jerusalem nova descenderit de cælo à Deo; atque hoc non convenit Ecclesie triumphanti, utpote quæ in cælo regnat cum Deo; ergo, etc. — Resp. Neg. min.: nam dicitur descendere de cælo, quia cives suos electos colligit è terra, et in cælum assumit, siquidem hoc significare videtur illa imago descendens, quæ S. Joanni objecta fuit; item quia cælestis gloria et beatus hominibus obtingit cœlis per Dei liberalitatem et gratiam. Unde S. Aug., loco præciato, ait: *De cælo descendere ista civitas dicitur, quoniam cælestis est gratia quæ Deus eam fecit. Propter quod ei dicit etiam per Isaiam: « Ego sum Dominus faciens te. » De cælo quidem ab initio sui descendit, ex quo per hujus seculi tempus, gratia Dei desuper veniente per lacrum regenerationis, in Spiritu sancto misso de cælo subinde cives ejus accrescunt. Sed per iudicium Dei, quod erit novissimum per ejus Filium Jesum Christum, tanta ejus et tam nova Dei munere claritas apparebit, ut nulla remanent vetustatis reliquia.*

Obj. 2°: Dicitur v. 14, quod apostoli sint duodecim fundamenta muri civitatis; atque apostoli non sunt fundamenta Ecclesie triumphantis, sed tantum mili-

tantis, utpote quam suâ predicatione fundaverunt; ergo. etc. — Resp. : Neg. min., quia apostoli non solum Ecclesiam militantem suâ predicatione fundaverunt, verum etiam aliorum imbecillitatem sustentarunt, eosque doctrinâ suâ eroderunt, atque ita electos in caelestem Jerusalem introduxerunt; et ob hanc rationem sunt etiam fundamenta Ecclesie triumphantis. Hinc præclarè S. P. Aug., ad illud psal. 86 : *Fundamenta ejus* (Sionis, id est, Ecclesie) *in montibus sanctis*, querit : *Quare sunt fundamenta apostoli et propheta? Quia eorum auctoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei. Prædicant enim nobis, et cum per ipsos intramus, per Christum intramus : ipse est enim janua. Et cum dicuntur duodecim portæ Jerusalem, et una portâ Christus, et duodecim portæ Christus, quia in duodecim portis Christus.*

Obj. 3° : Dicitur v. 24 : *Ambulant gentes in lumine ejus* : atqui ambulare viatorum est. Et Isaias, cap. 60, v. 3, id apertè de Ecclesia militante dicit. Ergo etiam hic agitur de Ecclesia militante. — Resp. : Neg. consequens, ac dico quod gentes etiam in viâ, seu in hac viâ ambulant in lumine Ecclesie triumphantis, quatenus illud jam velut à longè per fidem cognoscunt, et vident in civitate caelesti tanquam in pharo quâdam accensum, ut iter hujus vite eò dirigant. Unde quia per Ecclesiam militantem ad triumphantem transire debemus, Isaias similia de Ecclesia militante, quæ Joannes hic de triumphante, enarrat.

Petens quo sensu dicatur v. 16 : *Civitas in quadroposita est.* — Resp. : Aliqui ex hoc loco conati sunt probare ultimam cæli empyrei sive mundi totius superficiem esse figurâ quadratæ; at id solet communiter rejici ab astrologis, qui putant esse perfectè rotundam. Unde quemadmodum ferè omnia alia que hic de caelesti Jerusalem dicuntur, non propriè, sed symbolicè seu metaphoricè intelliguntur, ita eodem sensu quadrum istud intelligere nihil impedit. Videtur autem significare cæli empyrei immobilitatem, quia corpus quadratum quiescit, non movitur, sicut corpus sphericum quando projicitur per planum. Deinde significat stabilitatem civium illius civitatis, qui moveri et excidere à suâ felicitate nunquam possunt, uti exponit Dionysius Carthusianus.

QUESTIO II.

Quid intelligatur per fluvium aquæ vitæ; item quid per lignum vitæ.

Cap. 22, v. 1 : *Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ.* Videtur S. Joannes hic alludere ad paradysum terrestrem, ejuque fontem et lignum vitæ, de quo Gen. 2. Fluvius ergo hic significat exuberantiam celestium et perennium voluptatum quibus perpetuò fruuntur cives beatæ civitatis, juxta illud psal. 35 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos;* et Isaiæ 66, v. 12 : *Declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam.* Porro loco *aquæ vitæ* Richardus et varii Latini cum Aretâ Græco legunt : *Aquæ vitæ.*

Nam Hebræi aquam vivam solent aquam vitæ appellare. Aqua autem viva est que ex fonte perenniter fluit; quales non sunt aliqui torrentes, vel aquæ ex imbribus collectæ. Hinc quia aqua vivida solent aliis esse limpidiores, sequitur : *Splendens tanquam crystallam*, quod limpidissimum beatorum gaudium, et nullius vel levissimæ tristitiæ nubecula offuscatum significat. *Procedentem de sede Dei et Agni.* Hoc est quod regius vates dicit psal. præcit. : *Apud te est fons vitæ.* Voluptas enim beatorum à contemplatione Dei in throno suo sedentis, et Agni à dextris ejus assidentis manat. Ex contemplatione etiam humanitatis Agni primarium gaudium accidentale fluit. Et denique quoddam tibi est beatificæ visionis, amoris et gaudii, totum ex fonte meritorum Agni hominis emanavit.

Vers. 2 : *Et ex utraque parte fluminis lignum vitæ*, hoc est, arbores multe erant fructus vitæ ferentes; lignum enim hic, more Hebræico, pro arbore, et collectivè pro arboribus multis accipitur. Unde Ezech. 47, v. 7, dicitur : *Ecco in ripâ torrentis ligna multa nimis ex utraque parte.* Hæc autem visio apocalypica similis est visioni Ezechielis; nisi quod iste de torrente gratia, qui per plateas Ecclesie militantis currit, S. Joannes verò de flumine voluptatis Ecclesie triumphantis loquitur. Porro ista multitudo arborum vitæ in Ecclesia triumphantem maximam celestium voluptatum tibi futuram abundantiam significat.

Aferens fructus. Non unum aut alterum singulis annis, ut arbores terrestres solent, sed *duodecim*; quod magis distinctè explicat, dum subjungit : *Per menses singulos reddens fructum suum.* Ita ut duodecies in anno floreat, et fructus maturos reddat per menses singulos. Quod iterum abundantiam celestium deliciarum magis auget, et beatorum delectationem semper esse recentem significat; quandoquidem singulis mensibus novos fructus ligni vitæ comedant. Imò ne vos tantillum per tempus florum debeant fructuum maturitatem in fine mensis expectare, sed omni die anni recentes maturos fructus valeant ex arbore decerpere; non omnes arbores florent simul, sed dùm aliæ sunt in flore, aliæ jam fructus maturos habent, ut Homerus de regis Alcinoi pomariis fabulatur. *Et folia ligni ad sanitatem gentium.* Non tantum fructus illarum arborum sunt excellentissimi, et tribunt aluntque vitam æternam beatorum, sed etiam folia ab æstu nimio protegent, et inducunt temperiem, quæ sanitas conservatur. Hoc autem gaudium quoddam accidentale beatorum significare videtur, sicut fructus arborum gaudium essentialiter significant. Vox verò *gentium* denotat quod maxima beatorum turba constet ex gentilibus.

Petens quid significant verba v. 11 : *Qui nocet, noceat adhuc, etc.* — Resp. : Non significant quod Deus velit peccatum, sed quod illud permittat, et minetur potius si fiat. Sensus ergo est : Permitto jam nocentem qui nocet, sordido ut sordescat magis; sed suo tempore eundem puniam. Unde est hic tacta ironia, si-

cut Eccles. 11, v. 9, ubi dicitur : *Latare ergo, juvenis, in adolescentiâ tuâ,.... et ambula in visceribus tui.... et scio quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.* Quod verò sequitur : *Qui justus est justificatur adhuc, etc.,* non est amplius ironia, sed adhortatio, quia materie diversitas illam diversitatem sensus postulat.

Post hæc subdit S. Joannes libri Apocalypsis auctoritatem et immutabilitatem; et tandem emulalem conclusit per sacra orationis, et postulationis devotè verbum : *Veni, Domine Jesu. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

GAGNÆI VITA.

GAGNÆUS, Gallicè GAGNÈ, seu GAGY (Joannes), Parisiensis doctor, ac Universitatis cancellarius, necnon Francisci I elemosynarius, seculo XVI floruit. Hic auctor singulari doctrinâ relique theologicæ peritæ, teste doctissimo Calmet, conspicuus extitit. In plures Scripturæ sacre libros varias edidit lucubrations, quas inter præcipuè notantur : 1° *In Psalmos* poetica quædam paraphrasis, Latinis carminibus exarata, Parisiisque impressa anno 1587, in-8°; 2° *Scholæ in quatuor Evangelia*, ibid., 1582, in-fol.; item in *Actu Apostolorum*, ibid., 1660, in-8°; item in *Epistolas D. Pauli*, ibid., 1635, in-8°; item in *Epistolas canonicas*, ibid., 1565, in-8°; item in *Apocalypsim*, quæ postrema *Scholæ in Bibliis Maximis* de la Haye recudi digna fuere, an. 1645, unde illa in presenti desumimus.

Obiit Gagnæus anno 1549.

Porro, cum nullus, quantumvis integerrimus, sacrorum librorum interpres, singulorum capitum versus omnes ad unum explanaverit, hinc, ne quid quoad sensum et varias versiones in hoc Apocalypsis difficillimo libro desideraretur, ubi tot reconduuntur *secreta quot verba*, juxta D. Hieronymum, epist. 103 ad Paulinum, c. 7, versus quorum interpretationem Gagnæus omisit, ab Estio Menochiove aut alio præstantissimo auctore mutavimus, et illos, ne cum Gagnæi scholæ confunderentur, nullo interlineari spatio relicto inseruimus, proprioque scriptoris nomine signavimus. Nec in his stetit noster labor : supradictis enim commentariis Bossuetii nostri factis in Apocalypsim adjecimus, nempe luculentam in hæc sacrum librum Præfationem; deinde litteralem et historicam apocalypsicis sensibus Expositionem, quæ subsequitur ac complet totius libri Compendium. Et hæc omnia Gallicè idiomate, in quo exarata sunt, recudere nobis religionem duximus. Lectores insuper monebimus nos Latine Vulgatæ textui Gallicam adjectisse translationem inciviti ejusdem presulis, cujus vitam laudesque in nostro *Scripturæ sacre* vol. 17 descripsimus (col. 135-136).

IN APOCALYPSIM

B. JOANNIS APOSTOLI

Præfatio.

Omnium Scripturarum obscurissima ac difficillima, tot habens secreta quot verba; parum dicit, in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ, inquit S. Hieron.; opus immensæ difficultatis, Pannonio; more ma-

gnan, Kiberæ, plenum procellis et tempestatibus, in quo omnis sapientia humana devoratur. Unde multorum est opinio, inquit Pererius, absque singulari Dei revelatione, esse prorsus incomprehensibile, tum ob sublimi-

Præface,

Où sont proposés les moyens de profiter de la lecture de l'Apocalypse, et des principes pour en découvrir le sens.

I. Ceux qui ont le goût de la piété trouvent un attrait particulier dans cette admirable révélation de S. Jean. Le seul nom de Jésus-Christ dont elle est in-

titulé inspire d'abord une sainte joie; car voici comme S. Jean a commencé, et le titre qu'il a donné à sa prophétie : *La révélation de Jésus-Christ, que Dieu lui a*